

В. Нікітаєв

МІРА ВАРТОСТІ В УМОВАХ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Анотація. Стаття містить теоретико-модельний аналіз функції грошей як міри вартості в умовах комп'ютеризації виробництва. З'ясовується якісно новий зміст цієї функції під впливом сучасних факторів розвитку економіки і необхідність застосування методології теорії відносності при обґрунтуванні сутності економічних вимірювань.

В умовах здійснення ринкових перетворень особливого значення набуває проблема економічних вимірювань ряду визначальних для державного сектору економіки показників з врахуванням їх динаміки. Відсутність уваги до розробок названої проблеми негативно впливає на реалізацію регулюючих функцій держави. Тому, перш за все, необхідні кардинальне теоретичне переосмислення і перебудова усієї системи сучасних економічних вимірювань. А це вимагає дослідження функції грошей як міри вартості з врахуванням того, що вже зараз вона здійснюється при наявності різноманітних технічних замінників /аналогів/ даної функції, які постійно вдосконалюються.

Звернімося до питання про динамічне вимірювання обсягів продукції і витрат робочого часу на їх виробництво. Загальний грошовий еквівалент, що застосовується при вказаних вимірюваннях, можна розглядати як своєрідний еталон, що відкриває шлях до моделювання процесу вимірювання виробничо-економічних показників.

В ході використання економіко-математичних методів моделювання економічних явищ виявилось, що абсолютне, незалежне від системи відліку вимірювання робочого часу і обсягів виробництва, неможливе; що одиниці виміру самі залежать від системи, в якій вони використовуються для вимірювання; отже, не можна користуватися еталоном вимірювання, що застосовується в одній виробничо-економічній системі, для вимірювань в іншій системі, не змінивши сам еталон. Треба ще й врахувати, що прискорення або різке уповільнення змін показників виробничо-економічної системи зруйнує еталон так, що ним неможливо користуватися, бо результати вимірювання будуть хибними.

Вищенаведене свідчить про те, що вимагається застосування системно-релятивного підходу до вивчення усього кола теоретичних і практичних проблем формування вартості і ціни товарів. Аспекти використання результатів такого вивчення можуть бути найрізноманітнішими, але спочатку треба розробити відповідні моделі, які б відбивали специфіку релятивізму в економіці.

Якщо звернутися до макроекономічного рівня динамічних вимірювань обсягів виробництва й витрат робочого часу, то виявиться, що суть проблеми, врешті, зводиться до теоретико-модельного аналізу такої функції грошей як міра вартості, враховуючи її модифікацію в умовах розвитку комп'ютерних систем економічних вимірювань.

У свою чергу, створення теоретико - модельної методології динамічних вимірювань вимагає розробки цілого ряду проблем, декотрі з яких до цього часу не знаходяться за станом розробки навіть і в зародковому стані. Перш за все, це, зокрема, дослідження проблеми властивості модельного простору виробничо-економічних процесів. Адже їх може бути декілька типів, і треба до кожного боку /чи економічного рівня/ застосовувати один з таких типів.

Стосовно проблеми, що тут розглядається, цілком очевидно, що глобальний теоретико-модельний підхід повинен впливати зі специфіки вимірювання простору у формі фізичних обсягів виробництва і часу /робочого/, витраченого на

виробництво цих обсягів. Інакше кажучи, треба створити вимірювальну модель динаміки економічного простору - часу. А.Агг, В.Афанасьєв, В.Канке і ще незначне число вчених відзначають, що двоїтий характер праці /і разом з тим людської діяльності взагалі/ з точки зору категорії простору і часу можна тлумачити таким чином, що конкретна праця виробляє певні речі - просторові структури, а абстрактна праця - суспільні відносини, або годинні структури, які містяться в речах.

Як бачимо, виявляється, що з метою побудови моделей динамічних вимірювань в економіці необхідно скористатися координативним методом, координативними визначеннями. А це вимагає розробки проблеми метрики модельного простору-часу, введення одиниці виміру показників, яку можна визначити лише за допомогою інших понять. Але таке твердження нічого не говорить про величину тієї одиниці виміру, яка була б встановлена шляхом посилення на масштаб загального еквіваленту.

Уявляється, що у якості такої одиниці можна було б вибрати величину обсягу агрегованого сукупного продукту, вироблюваного за одиницю часу. Тоді сукупний продукт і був би тим явищем, на яке посиляється дане визначення. Чому саме сукупний продукт? Тому що його, як і сукупну споживну вартість, незалежно від обсягу і від того, подільний чи неподільний він за своєю природою, можна розглядати як одиничний товар. як єдину споживну вартість.

Звідси випливає необхідність подальшої розробки проблем: 1/ шляхів агрегування споживної вартості; 2/ з'ясування природи часу в економіці. Адже дискусії на цю тему свідчать, що існує цілий ряд системних понять часу: 1/ фізичний астрономічний час; 2/ біологічний час; 3/ соціально-економічний час; 4/ соціально-історичний час; 5/ абстрактний час. Очевидно, що існування і розвиток понять індивідуального /власного/ часу можна з'ясувати лише в рамках розвитку кількісної міри вартості.

Що стосується редукції праці, яка втілена у сукупному продукті, то фізіологічна редукція праці не впливає на її "вартісно-утворюючу силу" безпосередньо. Тому вважаємо, що можливо скористатися показником умовно-постійного обсягу сукупного продукту, що виробляється за одиницю робочого часу в межах річного періоду, що відібере мінімальну ефективність сукупної праці, яка міститься у сукупному продукті і забезпечить його вартісну редукцію. Варто відзначити, що обидва показники (обсяг продукту, і робочий час на його створення) фігурують в моделі у безрозмірному вигляді.

Вирішення вищезазначених проблем навіть у першому наближенні дозволило б побудувати релятивістську модель макроекономічних вимірювань, яка б врахувала ефект запізнення у надходженні інформації про результати виробництва і давала б уявлення про природу формування робочого часу і його оцінки. Але спочатку необхідно прояснити ряд суттєвих питань. І, перш за все, про властивості модельного простору виробничо-економічних процесів. Назване питання є питанням економічним, а не суто математичним, кібернетичним або сформульованим в рамках ще якоїсь іншої науки. Це положення повинно бути взяте за основу при будь-якому аспекті теоретико-модельних досліджень в економіці. В кінцевому підсумку досвід, практика є вирішальними факторами вибору серед можливих типів математичного простору саме того, який є характерним для реальної ринкової економіки.

В модель формування і вимірювання обсягів виробництва і витрат робочого часу необхідно вводити метричні співвідношення, одиниці виміру вказаних об'єктів, що неможливо зробити, не скориставшись метричною координативною дефініцією, яка знайшла своє застосування в теорії відносності.

Уявляється доцільним відштовхуватися при моделюванні глобальних вимірювань витрат робочого часу на виробництво товару від процесу виробництва сукупного суспільного продукту. Це б відповідало тому положенню, що величина вартості у кожному окремому випадку дає уяву про величину споживаної вартості тільки тієї

частини сукупного продукту, яка проявилася при її реалізації у даний момент, тобто мав місце акт X товару $A=U$ товару B .

Щоб, наприклад, виміряти дві різних частини сукупного продукту, необхідно провести своєрідне "переселення" загального еквіваленту на умови виробництва і особливості формування витрат праці на зовсім інший продукт, який теж входить в склад сукупного продукту. При цьому треба відштовхнутися від припущення, що величина витрат праці на виробництво товару, що виконує роль вимірника, - загального еквівалента, - масштабно зафіксована одностороннім впливом як рівня продуктивності праці, так і інших факторів, як на те, що підлягає вимірюванню, так і на сам вимірник /еквівалент/. Без таких "координативних" визначень, за допомогою яких можна встановити факт рівності за величиною вартості двох різних товарів, що є складовими частинами сукупного продукту, аж ніяк не обійдеться. Змодельований щойно зазначеним чином вимірник, який виконує роль загального еквіваленту, є аналогом "жорсткого вимірювального стрижня", що використовується у фізичних моделях для встановлення конгруентності. Не можна для кожної одиниці простору суспільної споживної вартості у вигляді сукупного продукту давати спеціальне визначення одиниці її виміру, бо визначення одиниці вимірювання тільки для однієї одиниці фізичного обсягу сукупного продукту зробить неможливим здійснення глобальних народногосподарських вимірювань.

Усвідомлення вищенаведених міркувань важливе, тому що воно приводить до пояснення структури /тобто формального апарату/ економіко-математичної моделі вимірювального процесу у суспільному виробництві.

Суттєвою проблемою є й те, яке "координативне визначення" треба використати при побудові модельного простору створення /споживної вартості/ на протязі робочого часу, щоб аналіз і управління процесами ціноутворення досягли найбільшої об'єктивності та ефективності. Йдеться про необхідність накладання конкретних обмежень на координативні визначення, виходячи з даних досвіду. Ці обмеження не носять абсолютного характеру, а лише ставлять більш-менш чіткі межі "координативним визначенням", які використані в моделі економічних вимірювань.

Завдання уточнення згаданих вище визначень свідчить про важливу роль "коректуючих факторів" і додаткових умов вимірювань суспільного виробництва, зважаючи на взаємовідхилення вимірюваного і вимірника. Тому при моделюванні ми змушені вводити ряд "жорстких" попередніх умов зберігання стабільних співвідношень ключових показників, зводячи до нуля вплив "збурюючих" факторів дії закону вартості у "чистому" вигляді. Таким чином, полегшується моделювання функції міри вартості, яку виконує загальний еквівалент /еталон вимірювання/.

Щоб визначити "жорсткий" загальний еквівалент, необхідно побудувати модель замкнутої виробничо-економічної системи, а зробити це дуже важко в силу наступних причин. По-перше, замкнута система ніколи не може бути реалізованою повністю. Отже, повинен бути "перехід до границі", який дозволив би характеризувати систему як замкнуту з певним ступенем точності. По-друге, можливе існування таких факторів, наявність котрих неможливо виявити навіть за допомогою диференціальних вимірювань, бо вони можуть впливати на формування показників вартості і ціноутворення в одному і тому ж напрямку. Не виключено також, що при побудові моделі вимірювання витрат робочого часу на виробництво з врахуванням інтенсивності праці прийшлося б взагалі відмовитися від поняття величини, обмежуючись лише застосуванням поняття конгруентності /сумісності/.

Оскільки проблема глобального вимірювання витрат робочого часу упирається в двоєдину природу формування сукупного продукту, модель повинна відбити ту особливість, що виробництво - це процес створення "речового простору"/споживної

вартості/ протягом певного проміжку суспільного робочого часу. Очевидно, це б дало вихід до використання двох підходів до розв'язання цієї проблеми: один - виходячи із використання характеру періодичності процесів виробництва; другий - на основі вимірювання "простору відстаней" у вигляді кількостей благ, створюваних у виробничо - економічній системі.

Побудова моделі вимірювання витрат суспільного робочого часу на продукт вимагає також рішення наступних важливих і складних проблем: встановлення одиниці економічного часу, на відміну від астрономічного; встановлення міри рівномірності протікання робочого часу з метою встановлення рівності /конгруентності/ його послідовних інтервалів; встановлення метрики/або топології/, з метою виявлення рівночасності витрат при виробництві різноманітних продуктів.

Від розв'язання вищевикладених задач набагато залежить ефективність тієї економічної політики, яка в даний час проводиться в Україні. Причому не треба лякатися певної технічної обмеженості наявної технічної бази щодо можливості матеріальної реалізації тих чи інших моделей глобальних економічних вимірювань. Адже навіть при умові існування найдосконаліших ЕОМ завжди буде залишатися деяка логічна неможливість подолання труднощів, пов'язаних із вдосконаленням апарату економічних вимірювань.

Summary. The article theoretical-model analysis of such function of money as measure of cost in conditions of computarisation. Qualitatively new aspect of this function under the influence of the conemporary factors of development of economy and necessity of aplication of methodology of the theory of relativity while substanting the essence of economic measurements are cleared up.